

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

САКУН АЙТА ВАЛДУРОВА

УДК 130.2:141.7

**СУЧАСНІСТЬ В КОГНІТИВНОМУ
ПРОСТОРІ МИСЛЕННЯ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант - доктор історичних наук, професор **Савельєв Володимир Леонідович**, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, директор Інституту магістратури, аспірантури і докторантури, завідувач кафедри методології науки та міжнародної освіти.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор **Скринник Зоя Едуардівна**, Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, завідувач кафедри суспільних дисциплін;

доктор філософських наук, професор **Кравченко Петро Анатолійович**, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, завідувач кафедри філософії;

доктор філософських наук, доцент **Утюж Ірина Геннадіївна**, Запорізький державний медичний університет, професор кафедри суспільних дисциплін.

Захист відбудеться 27 листопада 2015 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова,9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова,9.

Автореферат розісланий 27 жовтня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Визначення актуальності кожного феномену соціального, культурного, економічного, політичного життя суспільства обумовлює його включення в контекст «сучасності». В множині підходів до розуміння сучасності вона концептуалізується як сукупність чітких імперативів, недотримання яких «відлучає» від неї і приводить до відставання в суспільному і науковому поступі, втрати статусу своєї відповідності запитам сьогодення. Сучасність асоціюється зі свободою особистості – незалежністю її мислення, власним вибором тієї або іншої позиції, дистанціюванням від авторитету традицій і диктату «верхів». Дана ситуація активізує процес самореалізації особистості, яка в прагненні бути сучасною виходить за межі усталених норм і канонів. Неоднозначність поняття «сучасності» ставить завдання дослідження її сутності і тих чинників, завдяки яким вона стверджується.

За умов трансформації українського суспільства особливої значущості набувають завдання вирішення проблеми «модернізації» його соціального порядку в різних цивілізаційно-історичних, духовно-культурних, ціннісних контекстах. В силу чого постає проблема: чи мають спільні точки дотику «сучасність» і «модернізація», і які вектори розвитку вони встановлюють в Україні? Причому не лише соціальних інститутів і сфер повсякденного життя, але й знання, від рівня прогресу якого залежить динаміка цивілізаційного поступу. Постає завдання виявити, яким чином знання, а разом з ним мислення, інтелект, творчість обумовлюють продуктивний поступ українського соціуму та його інститутів в реалізації тих завдань, які ставить глобальний світ.

Процес одержання знань в сучасному світі реалізується через систему навчання і освіти, що актуалізує проблему «суспільства знань». Виникає необхідність акцентувати увагу на формуванні сучасного пізнавального і освітнього простору, в якому відтворюються концептуальні схеми, методологічні основи організації структур повсякденності, на яких засновані існуючі соціальні інститути. Поліфонічна складність соціального процесу характеризує рівень сучасності, яка визначається в тому числі «стихійною логікою» діяльності. З позиції такої логіки актуалізується завдання дослідити суперечності соціального процесу, які онтологізуються, перетворюються в особливі аспекти, вихідні для наукового розуміння сучасності та її соціофілософського осмислення.

Специфіку сучасності визначає її динамізм, завдяки якому народжується складність і непередбачуваність соціокультурного розвитку. Сьогодні він виступає в якості суперечливого процесу, характеризує відкритістю, обміном енергії знання та інформації, вимагаючи модифікації соціально-філософських основ системи знань, що здобуваються в процесі освітньої діяльності. В цьому контексті потрібно вяснити освітні чинники формування у індивіда інноваційного мислення, яке дає йому можливість здійснювати свободу вибору в складностях сучасного світу. Структуризація і аналіз

інтелектуального змісту «суспільства знань», визначення його особливостей і стратегії розвитку знання в цілому сприятиме як тенденціям євроінтеграції, так і креативного потенціалу української освіти в умовах сучасності.

Ступінь наукового опрацювання проблеми дослідження. Проблема «сучасності» завжди була в епіцентрі теоретичних і методологічних пошуків світової наукової думки. Сьогодні поняття «сучасність» має нові аспекти розуміння. В цій площині вона постає не хронологічною рубрикацією, яка не тотожна «теперішності», а по своїй суті є певна якісна і змістовна характеристика життєдіяльності соціуму та людини, зокрема в контексті особливостей розвитку глобального світу. Значний внесок у розробку даної проблеми внесли праці: З. Баумана, У. Бека, Д. Белла, П. Бергера, П. Бурдьє, Ю. Габермаса, Е. Гідденса, Б. Капустіна, П. Козловські, В. Купцова, С. Куцепал, Ж. - Ф. Ліотара, Ж. Ліповецкі, К. Майнцера, А. Неклесси, Д. Силічева, Е. Трофімової, В. Федотової, М. Епштейна та інших.

Проблему сучасного мислення в контекстах соціального і наукового пізнання аналізували відомі мислителі, представники нових напрямків соціальної філософії, філософської антропології, постмодернізму тощо. До них належать концепти: Ж. Бодрійяра, Е. Боне, Л. Виготського, Л. Горбунової, М. Горкгаймера, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, Д. Дубницького, Д. Девідсона, С. Зонтага, В. Іошкіна, С. Ковальової, Ж. Лакана, М. Мамардашвілі, В. Медведєва, З. Оруджева, М. Фуко, Ф. Фукуями, О. Хоми, В. Храмової та ін.

Філософські засади стратегії розвитку знання та освіти в контексті викликів сучасності розглядаються в працях: В. Андрущенко, Е. Агаці, Н. Алієвої, В. Беха, Л. Буєвої, І. Зязюна, В. Кременя, С. Клепка, А. Карпова, А. Машталер, Л. Мікешиної, Е. Морена та ін. Теоретико-методологічним засадам освіти у гуманітарно-ціннісних аспектах розвитку сучасного знання приділяється в працях: Р. Беланова, Д. Галкіна, О. Гомілко, М. Згуровського, М. Култаєвої, М. Ліпіна, Б. Мільнера, С. Пролєєва; комунікативні та інформаційні основи сучасного освітнього простору аналізуються в працях: М. Бойченка, В. Ємеліна, В. Загороднюка, М. Кастельса, Є. Князевої, М. Меськова, М. Мамченко, А. Огурцова, А. Ракітова; синергетичний аспект розвитку освіти досліджують: О. Астаф'єва, В. Буданов, В. Лутай, В. Ільїн, І. Добронравова, В. Кремень, Л. Мельник, Ф. Розанов, С. Сисоєва, С. Хаткевич, П. Цегольник. Проблеми евристики освітнього потенціалу та функціонування освіти в контексті європейського досвіду та її нову парадигму в XXI столітті досліджують: Т. Андрущенко, В. Бех, В. Савельєв, В. Зінченко, Д. Єфременко, Н. Ничкало, В. Рижко, О. Кивлюк та інші.

Однак, незважаючи на широкий обсяг наукових праць, означена проблематика не може вважатися остаточно дослідженою. Практична потреба вирішення соціогуманітарних проблем в контексті сучасності вказує на те, що єдність пізнання визначається загальноцивілізаційними вимогами. Вони постають перед людьми в їх спільному та індивідуальному житті комплексом проблем глобального характеру і завданнями самореалізації індивідів. Тим

самим окреслюється нова філософська інтеграція основних ресурсів сучасного глобального світу – екологія, геополітика, синергетика, інформація, інновації, комунікаційні технології, демократичні процеси і навчальні практики. Саме з позицій такого розуміння сучасність фіксує актуальну реальність, яку доцільно розглянути в контексті культурно-духовної та інтелектуальної різниці між модерною та постмодерними епохами, що проявляє себе в раціональному та ірраціональному філософських дискурсах, відмінності методологічних рефлексій, системного оформлення зв'язків людських спільнот, свободи та несвободи, взаємовідношення суб'єкта і об'єкта тощо.

Враховуючи актуальність, практичну потребу для інноваційного мислення та недостатню розробленість проблематики «сучасності», ми обрали її в якості предмету теоретичного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є результатом роботи, виконаної в рамках наукової теми кафедри соціальної філософії «Дослідження проблем гуманітарних наук», затвердженого Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 4 від 24 грудня 2008 року).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 4 від 28 листопада 2013 року).

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертації є розкриття сутності сучасності в когнітивному вимірі, встановлення взаємозв'язку між соціокультурною реальністю та особистістю на основі досвіду філософської інтерпретації інноваційного простору пізнання, розуміння і мислення. Здійснення мети передбачає виконання наступних завдань:

- визначити змістовне наповнення поняття «сучасність» у соціально-філософському контексті;
- експлікувати категорію «сучасність» в смисловому просторі глобалізації;
- проаналізувати духовно-інтелектуальні основи сучасності у вимірах раціонального та ірраціонального аспектів свободи;
- дослідити основні напрямки розвитку сучасного знання в соціально-гуманітарних смислах інтерпретації;
- здійснити компаративний аналіз особливостей ключових підходів до сучасного соціального пізнання;
- виявити основні смисли сучасної духовності в рефлексіях філософських постмодерністських дискурсів;
- дослідити когнітивне поле соціосинергетичних теорій сучасного знання;
- уточнити основні стратегії розвитку сучасного соціально-філософського знання в контекстах самоорганізації відкритих систем;
- розкрити сутність потенціалу інновацій в навчально-освітньому процесі;

- визначити антропоціннісні параметри нового знання у вимірах інфосвіту;
- проаналізувати перспективи творчої особистості в контексті інноваційних практик освітнього процесу.

Об'єктом дослідження є імператив сучасності в контексті соціального буття людини.

Предметом дослідження є когнітивний потенціал знання і мислення в процесах самореалізації особистості в умовах сучасного буття людини.

Методи дослідження обумовлені колом поставлених завдань та означеними об'єктом і предметом дисертації, метою розкрити перспективи розвитку знання і когнітивної діяльності в умовах сучасності. Зокрема, за допомогою системного підходу було розглянуто смислові виміри сучасності в соціокультурних пріоритетах глобального світу. Принцип об'єктивності дозволив проаналізувати наукові розробки дослідників проблеми сучасного знання та рефлексій пізнавальної діяльності, сприяв використанню різних теоретико-наукових визначень та аргументів в їх логічній послідовності. Міждисциплінарний підхід, що поєднав соціальну філософію, етику, феноменологію, філософську антропологію, аксіологію дозволив розкрити специфіку розвитку знання в умовах інформаційного світу. Використання герменевтичного підходу дозволило показати значимість філософської інтерпретації для виявлення основних смислів сучасності. Методологічні підходи постмодерністських дискурсів та синергетичної парадигми виявили змістовний взаємозв'язок мислення, пізнання і навчання. У дисертації використовується також принцип постнекласичної раціональності, феноменологічний і компаративістський підходи, що уможливило виявити антропоціннісні аспекти суспільства, заснованого на знаннях. Застосування праксеологічного підходу надало можливість окреслити перспективи формування та розвитку інтелекту в подальшому поступі пізнавально-навчальних і когнітивних практик.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці на основі міждисциплінарного підходу соціально-філософської концепції креативного потенціалу знання і пізнавально-освітньої діяльності в глобальному просторі сучасності шляхом синергії її аксіологічної, соціокультурної, когнітивної складової, розкриття їх можливостей в параметрах розвитку науки та освітнього процесу. Наукова новизна розкрита в наступних положеннях, які виносяться на захист:

у перше:

- *концептуально проаналізовані характеристики поняття «сучасності» та його смислові параметри й визначено, що до змісту категорії «сучасність» входить множина соціальних, політичних, культурних, економічних імперативів, динаміка яких в умовах глобалізації породжує складність цивілізаційного поступу, що проблематизує можливості самореалізації особистості в здійсненні цілей життя;*

- досліджено особливості теорій «сучасності» в системі соціально-філософського знання й показано, що вони не корелюють з історією «ідей», й доведено, що інтеграцію інституціонального порядку потрібно зрозуміти в термінах «знання», яке актуалізується тими, хто ним володіє й уводить до соціальної реальності, що розглядається в якості «сучасності»;

- виявлено принципи усвідомлення сутності «сучасності» як умови активізації розвитку науки, нових технологій, економічного добробуту, демократії та свободи особистості й доведено, що всі чинники та причини сучасності обумовлені способом мислення, від креативності, глибини розуміння, динаміки, енергій якого залежить прогрес цивілізації загалом. Показано, що емпіричний рівень пізнання засвоює логічні зв'язки одного типу, але по мірі ускладнення пізнавальної діяльності мислення породжує все більш складні форми теоретичного усвідомлення світу – філософію, науку, технології, освіту, а також різні форми їх презентації – методологічні рефлексії, когнітивні дискурси, інтерпретацію, синергетичний та комунікативний підходи. Завдяки ним сучасна епоха, як і світ в цілому, постає у своїй конкретній визначеності та предметності;

- визначено основні стратегії формування феномену «сучасності» в безпосередньому взаємозв'язку з модернізацією, в контексті якої вона постає насамперед історично обумовленою еволюцією форм мислення, зміною його способів і типів. В результаті це приводить до звільнення мислення від його власної монологічності і традиційності метафізичних основ, одночасно збільшує здатність запитувати, критикувати і трансформувати свої підґрунтя. Аргументовано, що інтелект і мислення в сучасності належать до факторів «недетермінованості», які обумовлюють продуктивний розвиток суспільства і його структур в реалізації тих завдань, які ставить глобальний світ. В силу чого мислення повинно постійно показувати перехід від минулого в сучасність, перетворюючи наявний стан в актуальну реальність.

Уточнено:

- основні визначення поняття «сучасність» як інтегральної категорії, яка системно поєднує в собі полілінійність та різновекторність цивілізаційного розвитку в просторі соціокультурного буття: у співмірності індивідуальної свободи і суспільно-політичної організації та порядку, що виникає в різних культурно-історичних, духовно-ціннісних контекстах; внаслідок не однакових обставин як виклик їх існуванню, як небачена раніше можливість їхнього розвитку;

- сутнісні риси концепту сучасності через усвідомлення взаємозв'язку соціального, інтелектуального та освітнього просторів життя індивідів. Дана обставина дозволяє вийти за межі стереотипів, які протиставляють творчість і догматизм, лінійність і нелінійність, мінливість і постійність, внаслідок чого призводить до трансформації соціокультурних кодів, змінює універсальність на локальність, спільне – на індивідуальне. Це означає розпад структур проекту модерну (сучасності) і формування постмодерних

(постсучасних) комунікативних, синергетичних, герменевтичних концепцій пізнання соціокультурної реальності. Нові схеми діалогічних та полілогічних взаємодій змінюють уявлення про якість соціального життя і діяльності, трансформуючи культуру, політику, економіку, стиль мислення і способи розуміння;

- *змістовні виклики пізнавально-когнітивних параметрів синергетики, мисленнєві рефлексії якої внесли ряд важливих конкретизацій в розуміння механізмів сучасного соціоекономічного і культурного розвитку.* При інтерпретації синергетики як теоретичного опису складноорганізованих систем вказані механізми позбуваються однобічностей, що виникають при недостатньо чіткому осмисленні зв'язків між синергетичною парадигмою й міждисциплінарним підходом. Саме в цих зв'язках синергетичні уявлення про смисли знання, освіти, навчання можуть бути включені в сучасну картину світу, що, в свою чергу, вимагає модифікації сучасного освітньо-навчального процесу в контексті реалій українського суспільства;

- *положення про основні засади соціофілософської науки.* Її досягнення реалізуються в сучасних методологічних рефлексіях, сформованих в результаті теоретичного освоєння нелінійних процесів самоорганізації, витлумачених як становлення нової цілісності, котра постає в єдності методологічних, світоглядних, ціннісних аспектів мислення і пізнання як когнітивної діяльності; вона продукує новий комунікативно-інформаційний погляд на світ, ознаками якого постають відкритість, темпоральність, самоорганізованість.

Набули подальшого розвитку:

- *розуміння сутності та механізмів визначення епістемологічного змісту спрямованості сучасності на творчість і пізнання, наявність яких актуалізує феномен «суспільства знань».* Показано, що в реаліях цього суспільства знання, інтелект, інноваційне мислення постають у якості основного соціокультурного надбання людства. Знання сьогодні виступає не лише як засіб передачі певного культурного досвіду, але і в якості потенціалу для результативної, продуктивної діяльності, як головного аргументу для формування вміння, професійності, і, що саме головне, ресурсу для ствердження креативного мислення. Дана обставина актуалізує проблему «інформаційного світу», що дозволяє провести чітку лінію розмежування між власне «знанням» та «інформацією», яка постає також і в якості товару;

- *засади компаративного аналізу тенденцій та альтернативних версій сучасності, існуючих в соціокультурній практиці і антропоцінісних теоретичних конструкціях.* Їх концептуально-світоглядну основу складають універсалізм, телеологія і прогресизм, які виступають методологічними характеристиками теорій модернізації. В силу чого життя людини та його перспективи визначаються в першу чергу творчим підходом, який дозволяє увійти в параметри сучасності, оскільки індивід в своїй діяльності, як правило, не виходить за межі структури своїх суспільних зв'язків. Однак в процесі

розвитку соціуму і культури ускладнюються всі види діяльності, тому дана структура здатна пояснити і вирішити всі основні проблеми, з якими зустрічається соціум та людина в кожен епоху, яка для них є сучасністю;

- процес адаптації теоретичної моделі поняття «інноваційне знання» в контексті продуктивного розвитку вітчизняної освітньої системи до вимог когнітивних практик і процесів самоорганізації. Аналіз змісту інноваційного знання дозволило визначити основні аспекти його впливу на формування засад інноваційного мислення. В свою чергу воно обумовлено як розвитком науки та інформаційно-технологічного прогресу, так і формуванням інноваційного освітнього простору, завдання якого полягає в дотриманні загальноцивілізаційних цінностей та збереження національної ідентичності.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у поглибленні соціально-філософського змісту поняття «сучасність», обґрунтуванні його смислового виміру в параметрах розвитку знання та культурно-ціннісних кодах глобалізації. Розкриття стратегій розвитку сучасного знання в рефлексіях інтерпретації має особливе значення для соціогуманітарної науки і навчально-освітнього процесу, для теоретичних засад вивчення перспектив розвитку креативної особистості.

Основні положення і висновки дисертації сприятимуть подальшій розробці актуальних соціокультурних, когнітивних, аксіологічних, антропоекзистенційних проблем сучасної соціальної філософії. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у вивченні проблем розвитку сучасної цивілізації, її інтелектуальних, ціннісних основ, а також параметрів самореалізації індивіда в «суспільстві знань». Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі вивчення філософських та педагогічних дисциплін, створення спеціальних курсів з основ сучасної соціальної когнітології для студентів гуманітарних спеціальностей.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної наукової роботи. Основні положення і висновки дослідження отримані автором особисто і знайшли відображення в її наукових публікаціях.

Кандидатська дисертація на тему «Комунікативна легітимація освіти в контексті глобалізації» спеціальність 09.00.10 – філософія освіти була захищена у 2009 році. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської дисертації не використовуються.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи доповідалися на міжнародних та всеукраїнських теоретичних, науково-практичних конференціях, серед яких: Miedzynarodowej naukowí-praktycznej konferencji “Dynamika naukowych badan – 2011”, (м. Перемишль, Польща, 2011р.); Міжнародна науково-практична конференція «Людина в модифікаціях інформаційного світу: синергетичний аспект» (м. Київ, 2012 р.); Всеукраїнська науково-теоретична Інтернет-конференція «Парадигмальні трансформації освіти в модусі соціальних функцій» (Донецьк, 2012); Всеукраїнська науково-практична конференція

«Творчість як спосіб пізнання дійсності: синергетична парадигма» (м. Київ, 2013 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Освіта: творчий процес чи соціальна технологія» (м. Київ, 2014 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Освітні та культурні ефекти критичного мислення: від класичного формату до сучасності» (м. Київ, 2014 р.); II Міжнародна наукова конференція «Методологія та технологія сучасного філософського пізнання» (м. Одеса, 2014 р.); VII Міжнародні філософсько-економічні читання «Філософія фінансової цивілізації: людина в світі грошей» (м. Львів, 2014); Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі» (м. Київ, 2015 р.); VIII Міжнародні філософсько-економічні читання «Філософія фінансової цивілізації: людина в світі грошей» (м. Львів, 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі» (м. Київ, 2015 р.).

Публікації. Результати дисертаційної роботи відображено в 41 наукових працях, з них: 3 індивідуальних монографії, 20 статей у фахових наукових виданнях України з філософії, 5 статей у іноземних наукових виданнях та виданнях України, що включені до наукометричних баз, інші публікації – 13.

Структура дисертації відповідає меті та завданням дослідження, включає вступ, 5 розділів, що містять 15 підрозділів, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 396 сторінок. Основна частина роботи становить 366 сторінок. Список використаних джерел містить 372 найменування, з них 38 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрити стан наукового опрацювання проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дисертації, сформульовано положення наукової новизни та практичне значення отриманих результатів, надані відомості щодо апробації та публікації результатів дисертаційної роботи.

У *першому розділі - «Теоретико-методологічні засади дослідження сучасності як соціофілософського феномену»* - узагальнено теоретичні погляди провідних представників наукової думки на зміст і сутність проблеми «сучасності» в процесах суспільного розвитку та методологічних рефлексіях філософського пізнання.

У *підрозділі 1.1. «Гене́за розуміння сучасності в процесах соціальності»* ставиться проблема: чи правомірно ототожнювати сучасність з певним позитивним змістом, яким би він не був (ринок, представницька демократія, індустріальна технологія, трансформація свідомості), або сучасність потрібно розуміти як проблему і виклик, результатом яких можуть бути різні інститути, процедури, норми, погляди? Якщо виходити з другого, то примусовість сучасності полягала б у неможливості ігнорувати цей виклик. Однак лише ті інститути і процедури можуть вважатися «сучасними», які дозволяють

«вирішити» вказану проблему незалежно від свого змісту і структури, оскільки властивість бути «сучасним» належить їм суто функціонально, в даному культурно-історичному контексті, з точки зору поєднання індивідуальної свободи і порядку.

Великі підсистеми суспільства – виробництво, право, освіта, наука, політика, культура орієнтовані на використання й примноження соціальних аспектів буття індивідів. Їх приватно-індивідуальне життя опиняється «по ту сторону» жорстких соціальних структур, але залишається в «полі» соціальної філософії завдяки уявленням, які не підлягають стандартам абстрактної науковості та формальної соціальності, а також емпіричного аналізу життя, традиційної культури та релігійності. Саме тут виникає проблема «сучасності». Поліфонічна складність соціального процесу визначає рівень сучасності, яка характеризується «стихійною логікою» розподілу діяльності. З її позиції виявляються протилежні аспекти соціального відтворення, які онтологізуються, перетворюються в особливі об'єкти, і потім розглядаються в їх сукупності як соціальна реальність («життя людей»), вихідна для наукового аналізу сучасності.

Характеристика «сучасності» в контексті ролі і значення фактору «пізнання» породжує проблему співвідношення «ризик» і «знання» в людській діяльності. Знання і ризик – це взаємопов'язані аспекти процесу прийняття рішень в рамках соціуму. Специфіка прийнятих ризикованих рішень полягає в необхідності робити вибір з числа наявних можливостей при невизначеності наслідків. У свою чергу реалізація прийнятих рішень, розгортання їх наслідків в просторі і в часі зачіпає велику кількість соціальних акторів. В дисертації зазначається, що «ризик» сьогодні потрібно розглядати як специфічну форму соціальної комунікації, пов'язану з прагненням «розрахувати» поступ сучасності в невідоме майбутнє.

Проблема «сучасності» може і повинна осмислюватися в категоріях плюральності, оскільки сама розвивається за законами нерівноважної системи, демонструючи множинність еволюційних векторів розвитку. Ці процеси є варіативними і стихійними, вони включають різноспрямовані, суперечливі та взаємовиключні тенденції. Логіка їх розвитку не підкоряється принципам класичного детермінізму, методам і законам діалектики, тому вимагає більш складного, когнітивного підходу, нової культури мислення. Дана ситуація обумовлена динамікою цивілізаційного розвитку як найбільш важливого мегатренду сучасності.

У підрозділі 1.2. *«Методологічні рефлексії сучасного філософського пізнання: зміст і дискурс»* вказується, що філософія осмислює і визначає як епоху в цілому, так і її важливі сфери. Особливе значення філософсько-пізнавальна діяльність відіграє у конкретизації змістів сучасної соціокультурної реальності, усвідомлення її найважливіших конститuentів, принципів і правил методологічних рефлексій. Апеляцію до філософії як «певного метадискурсу» (Ж.-Ф. Ліотар) можна оцінити як прикметну

особливість науки новоєвропейського періоду, характерною ознакою якого є «фундаменталізм» (Р. Рорті), лінійність, кумулятивність. В нашу епоху контраргументи проти наївно-кумулятивістської моделі наукового пізнання розробляють відомі філософи та соціологи науки Г. Альберт, Б. Барнс, Д. Блур, М. Мелкі, М. Генсон, М. Гесе, П. Фейєрабенд та інші.

Автор зазначає, що у філософії Нового часу людина виступала головним чином лише засобом реалізації історичного процесу. Сучасна філософія запропонувала цілу низку стратегій виходу з цієї ситуації: витлумачення людини як «бажаючої машини» (Ж. Дельоз), «деконструктивізм» (Ж. Дерріда), «антропоморфізм» (П.Козловські), «плюралізація раціональності» (Ю. Кристева) та ін. Власну відповідь на це питання пропонує М. Фуко у програмі «евантуалізації» (фр. *event* – подія), згідно якої сучасність розумілася як «подія». В неопозитивізмі «подія» ототожнювалася зі станом речей. Феноменологія переорієнтувала «подію» відносно до смислу: вона або розташовувала її стосовно до смислу чи поряд з ним, або ж допускала царину первинних сигніфікацій, завжди існуючи як певна диспозиція світу навколо «Я». Філософія історії поміщає «подію» в циклічну модель часу, розглядаючи теперішнє як те, що окреслене минулим та майбутнім. Нинішнє, сучасне – це колишнє майбутнє, де його форма була наперед задана, а минуле, яке відбудеться у майбутньому, зберігає ідентичність свого змісту сьогодні.

Порівнюючи сучасність і постсучасність, постмодернізм порівнює методологічні принципи, якими характеризується інтелектуальна культура в трактуванні особистості і суспільства, глобальні інфо-технологічні установки, властиві теперішньому і майбутньому. Основним для витлумачення специфіки концептуальної побудови двох типів культури пізнання та мислення є протиставленість «техноморфізму» сучасної соціальності та культури «антропоморфізму» постсучасності. В цьому контексті «постсучасність» є епохою нового відкриття «Я», переходом від його емпіричного трактування як функції суспільства до «субстанціального» витлумачення як «пневми» (душі). Людина постсучасної (постмодерної) епохи не може бути адекватна тій чи іншій «моделі світу»; для неї характерним і визначальним є можливість буття за умов «полілогу», або плюральності соціальних, культурних та пізнавальних практик.

Автор показує, що в нових теоретичних концептах філософське знання набуває нових рис і характеристик: «постмодернізм» пропонується замінити «гіперестетикою ультрамодернізму». В результаті постсучасність постає як «тіло без органів» (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі), або «чисте занурення» (Ж.-Ф.Ліотар), або «символічний досвід» (Ю. Кристева), або «експериментальна культура» (Ж. Бодрійяр), а постмодерністський стиль життя і мислення – як «екзистенціальна паніка» (А. Крокер, Д. Кук). В контексті інфотехнологічної експансії, наукової ейфорії і дегуманізації свідомості особливої ваги набуває практика культур з домінантою інтуїтивного, що в найбільшій мірі представлено в «масовій культурі» як змісту і символу сучасності.

У підрозділі 1.3. «Трансформації соціального пізнання в теоретичних концептах сучасної науки» зазначається, що соціальне пізнання та його методологічне оформлення завжди пов'язані зі зміною типу практичних завдань, які потрібно вирішувати. Ретроспективний аналіз показує еволюцію досліджень: від логіко-епістемологічного проектування наукових дисциплін і методологічних дискурсів до технологій програмування комплексних професійних праць по вирішенню складних соціальних проблем, входження сьогодні в сферу організаційного проектування, розробки концепцій, програм розвитку діяльних колективів та соціокультурних систем. Вказані зміни обумовлюють «рефлексивність» (Е. Гідденс) сучасного соціального життя.

Рефлексія як принцип людського пізнання обумовлює перегляд і переосмислення основних принципів соціального та індивідуального життя, а також ідеали і норми наукової діяльності. До останніх відносяться принципи, методи та ідеали організації наукового знання як «методологічні регулятиви». Таким регулятивом виступає зокрема «парадигма»: рефлексивна взаємодія «старих» і «нових» парадигм приводить до конструювання «гібридних» об'єктів, а узагальнення систем цих об'єктів обумовлює створення теоретичних схем глобальної теорії, які у функціональному плані являють собою якісно новий, автономний елемент.

Методологічно обґрунтоване соціальне пізнання, вказується в підрозділі, завжди рухається в трьох «рамочних» контурах, які функціонально визначаються як «об'ємні», «помежові» і «робочі» «рамки». «Об'ємні» рамки задають способи і напрямки об'єктивації (предметизації); «помежові» рамки вказують на межі когнітивного «простору», межі онтології; «робочі» рамки структурують оперативне поле, в якому розгортається пізнавальна діяльність. В тій мірі, в якій методологічне мислення в кожній проблемній ситуації рухається в трьох названих контурах, воно утворює нову соціокультурну і антропологічну ситуацію. Гуманітарні науки і філософія в контексті соціокультурної політики здобувають новий тип практичності, впливають на її інструментарій і зміст. В той же час динамічний розвиток соціокультурної сфери проблематизує існуючі техніки інтелектуальної роботи і предметно організованого пізнання, стимулює обробку і розповсюдження технік організації когнітивної діяльності та ситуацій колективного наукового пізнання. В ситуації «виснаження», «вичерпання» індустріального суспільства ключовим ресурсом стають інформація, знання і творчість, виробництво і застосування яких сьогодні визначає архітектоніку, методологічну значимість і цінність наукової діяльності та соціального пізнання.

У другому розділі - «Виклики сучасності в контексті соціально-філософського аналізу» - аналізується процес ствердження соціальної і культурної реальності сьогодення як результату глобальних трансформацій суспільства і перетворення всього світового порядку, що відкриває

перспективи виявлення ролі соціофілософського знання у визначенні сутності та змісту сучасності.

У підрозділі 2.1. «Духовно-культурні основи сучасного соціокультурного буття» продемонстровано, що кожна усвідомлюючи себе людина прагне до виходу за межі соціального світу, детермінованого простором і часом. В цьому контексті здатність до продуктивного пізнання і розуміння виступає духовно-культурним імперативом еволюції суспільства. Для перетворення можливості в дійсність соціально-філософське пізнання повинно удосконалювати свої методи одержання нового знання, що пов'язано з накопиченням соціоепістемного та інформаційного ресурсу. Для кожної нової епохи, яка визначається рівнем знання, стає можливим «діалог з часом» – звернення сучасних дослідників до історичного досвіду з питаннями, актуальними в ситуації сьогодення.

Суттєвим показником розвитку сучасного соціуму є рух «від централізації до децентралізації», що утворює нові перспективи, більше можливостей та варіантів вибору для індивідуального розвитку. В результаті індивідуальність починає набувати домінуючого значення, що обумовлює зміну природи «колективності». Інформаційне суспільство не має нагальної потреби в розвитку «колективних здібностей», необхідних в масових акціях, діях. Обробка однорідної і потрібної інформації здійснюється за допомогою технологій, що свідчить про ствердження нової реальності - «інфосвіту». В ньому основною постає когнітивна діяльність, в якій знання є трансцендентальний атрибут креативного суб'єкта. Кожний акт когнітивної діяльності є перехід між рівнями абстрагування як новими рівнями розуміння. В такій ситуації формується спосіб розуміння сучасності, в якому варіативність і неповторність, охоплення всіх рівнів і градацій, безперервність переходів через кожен проміжну ланку як самостійний «квантовий крок» є найбільш важливі риси розуміння нової епохи.

В реаліях інформаційного світу більш активно використовується творчість, можливості якої розширюють сучасні технології і техніка. Людина сьогодні опинилася перед лицем нової епохи як нового світу, що формує власний глобальний проект – «відкритого суспільства». В його мережевих глибинах «розчиняється» централізоване середовище існування, зіштовхується актуальне та ілюзорне, породжуючи проблеми нового буття. Соціальний простір стає безмежним і багатоваріантним, зростає анонімність генези і містифікація змісту подій. Звичний міський ландшафт трансформується в динамічний інтер'єр, який виводить актуальне існування з периферії у віртуально-безмежні простору Інтернету. Вказані характеристики визначають духовно-культурні основи сьогодення.

Підрозділ 2.2. «Когнітивні коди сучасності в просторі глобалізації» присвячений аналізу нашої епохи, яку потрібно розглядати в контексті тих глибоких і широкомасштабних зрушень світового масштабу, що відбулися впродовж останніх десятиліть і кардинально змінили базові інфраструктури

життя людей та народів. Якісно новим проявом сучасності стала глобалізація, яка, породжуючи тектонічні трансформаційні процеси, разом з тим розгортається в нових умовах об'єднання світу в єдину цілісність. Сутність процесів широкомасштабних змін полягає в безпрецедентному збільшенні проникненості національно-державних кордонів в глобальному вимірі, що веде до повсюдного розсосередження власності, багатства, знань, інформації, технологій, перерозподілу відносної геополітичної могутності та енергії між державами і регіонами. В результаті динамічних технологічних перетворень виник і ствердився принципово інший рівень суб'єктивізації соціальних процесів, що привело до демасифікації, індивідуалізації, персоналізації характеру споживання і його мотивацій.

Удосконалення засобів комунікації в глобальному інформаційному світі, динаміка його розвитку корінним образом змінюють соціоекономічну ситуацію, впливають на характер культури спілкування, отже, і культури як такої загалом. Національні культури починають втрачати свою «локальність». Утворюється загальна система соціального життя за рахунок виникнення спільного комунікаційного простору, який «занурює» її (культуру) всередину себе. З цього, вказує автор, витікає, по-перше, що глобалізація в сучасну епоху обумовлює посилення і розвиток соціальної автентичності всіх учасників процесу – від конкретних індивідів до соціальних рухів і політичних об'єднань, включаючи держави і цілі регіони. З цієї точки зору можна говорити про зростання різноманітності форм і моделей розвитку. По-друге, саме на даному етапі глобалізації відкривається можливість реального вирівнювання світового соціального простору як простору демократичного, громадянського суспільства.

Трансформації всіх сфер соціального життя в контекстах глобальних вимірів демонструє новий світ життя людини як сучасність. Це світ соціокультурного буття, яке перебуває в стані перманентного формування, а всі його феномени (економічний, політичний, культурний тощо) взаємодіють між собою і немовби «пронизують» один одного. Тим самим стає неможливим ізольоване існування, утворюючи цілий спектр ймовірних векторів цивілізаційного розвитку.

Підрозділ 2.3. «Свобода і несвобода в раціональному та ірраціональному вимірах сучасності» розкриває реальність глобального світу як світу нашої цивілізації, обумовленої фактором свободи, яка завжди пов'язана з позитивом мислення і соціальних почуттів. Свобода не може виступати у вигляді абстрактного ідеалу в сьогоденні, сповненому інтенсивністю та динамікою економічних процесів, політичних рішень і соціального розвитку. Свобода є самостійною цінністю, яка органічно пов'язана й існує разом з несвободою. Виявлення несвободи передбачається в тих самих основоположних питаннях, котрі ставить свобода. З позицій суб'єкта пізнання вільна діяльність, або свобода, завжди раціональна, осмислена. З позицій абстрактно-теоретичного

підходу до свободи вона поєднує в собі і раціональне, і нераціональне (ірраціональне).

Проблема співвідношення «раціонального» та «ірраціонального» оприявлена в наступних параметрах: істинне пізнання ствердило себе в раціональному, яке в гносеологічному аспекті є логічно обґрунтованим, теоретично усвідомленим, систематизованим знанням предмета; в ірраціональному заявляє про себе воля життєвого імпульсу, наповненого творчою енергією; свобода, як «ірраціональна» діяльність з позиції минулого, бачиться як «раціональне» з позицій теперішнього; будучи «ірраціональним» проривам існуючих норм і правил, свобода несе в собі частину раціонального теперішнього або майбутнього облаштування мікро- і макросистем (економічних, соціальних, культурних – глобальних та регіональних). Раціональні реформаторські, революційні зміни не відразу всіма визнаються в якості раціональних, поскільки спочатку потрапляють в розряд ірраціональних (нераціональних). Отже, проблема «свободи» і «несвободи» корелюється з раціональними та ірраціональними процесами, що відбуваються в сучасному світі, оскільки нелінійність розвитку дає декілька альтернативних шляхів, хоча їх спектр більш або менш обмежений, зокрема для свободи прийняття відповідного і/або відповідального рішення.

Системам, здатним до самоорганізації (економіка, політика, культура), не потрібно нав'язувати певні, точно фіксовані шляхи розвитку, розроблених на основі тих чи інших строго вивірених розрахунків, програм, формул. Будучи перемінними утвореннями, певними величинами, вони знаходяться в стані постійної зміни і оновлення, оскільки мова йде про їх стійкість (порядок) і нестійкість (хаос). Така обставина породжує нову систему відносин «свободи» і «несвободи», оскільки сучасний розвиток перебудував взаємозв'язок соціальних, економічних і культурних відносин, викликавши до життя нову людину, яка стала проблемою для соціофілософських теорій і політичної практики. Цю людину називають «модульною» (Е. Геллнер), автономною і раціональною.

У третьому розділі - «Інтенції розвитку сучасного знання в рефлексіях інтерпретації» - розкривається розуміння сучасності, обумовлене рівнем інтерпретації теоретичних і практичних результатів цивілізаційного поступу. Їх множинність і неоднозначність викликає різні оцінки і характеристики, в силу чого постає необхідність переосмислити природу інтерпретації, її місце і роль в сучасній інтелектуальній та пізнавальній діяльності, що відкриває перспективи нового розуміння соціальної реальності сьогодення.

У підрозділі 3.1. «Становлення нового знання в параметрах пізнавальних ситуацій» зазначається, що складність соціальної ситуації сьогодення вимагає перегляду традицій соціофілософського пізнання, його природи, статусу, понятійного апарату й можливостей модифікації. Сучасна теорія пізнання розуміється як певна множина «ідеал-конструктивних» утворень, або специфічний, віртуально існуючий феномен, створений продуктивним

розумом, котрий має справу тільки з ідеальними сутностями самого знання, які індивід мислить «з глибини», перебуваючи немовби усередині його уявної сутності. Ситуація сучасності виокремлює завдання переосмислити роль і значення вироблених раніше ідеальних сутностей, а також трансцендентального досвіду феноменології, герменевтики, екзистенціалізму, персоналізму при подальшому розвитку соціоепістемології. Сучасне розуміння їх дискурсів знаходить підтвердження в еволюційній епістемології, що розглядає життя як процес пізнання, а пізнавальний апарат – як результат коеволюції природних і соціокультурних факторів. В результаті показано фундаментальну й продуктивно-евристичну роль цілісної людини в епістемології й філософії науки, які безпосередньо корелюються з теорією і практикою соціокультурної, екзистенціально-антропологічної традиції.

Завдання, яке стоїть перед філософією – повернути фундаментальну теорію соціального пізнання й соціальної дії до реальної людини, яка живе в складному суспільному середовищі. Його освоєння обумовлює певну інтеграцію міждисциплінарних підходів, а також перегляд епістемної практики «дроблення» наукового знання про природу, людину й суспільство на множини різнопредметних дисциплін. Для подолання такої «проблемної ситуації» у науках про суспільство запропоновано дослідити підґрунтя двох нових, взаємопов'язаних парадигм соціального пізнання – екоантропоцентричної соціології й семіосоціопсихології – теорії соціальної комунікації як універсального соціокультурного механізму. Такий «синтетичний» підхід дозволяє виробити нові креативні соціальні технології, орієнтовані на зняття протистоянь людини й середовища, сприяючи усуненню існуючого розриву між емпіричним і теоретичним рівнями соціального пізнання. В його сучасних модифікаціях такою технологією стає інтерпретація.

У підрозділі 3.2. «Філософська інтерпретація в процесі формування нової теорії» показано, що розвиток соціоепістемології репрезентує інтерпретацію як логіко-методологічну процедуру, котра в якості креативного феномену виявляє себе на різних рівнях діяльності суб'єкта пізнання та мислення. Відповідно, філософський розгляд інтерпретації допускає дослідження її онтологічних передумов, розуміння її природи, а також соціофілософський аналіз її особливостей. Інтерпретація як спосіб пізнання ґрунтовно розроблялася в контексті герменевтики, починаючи із правил і прийомів тлумачення текстів, і завершуючи її розумінням в якості фундаментального способу людського буття. Проблема розуміння постає як проблема раціонального пізнання, на основі якого повинні бути показані місце, роль і значення будь-якої інтерпретації та її види. Конкретні логіко-методологічні особливості інтерпретації розкриваються у зв'язку з більш широкою проблемою пояснення й розуміння. Інтерпретація віднесена до процедур, які включають функціонування універсальних гіпотез в дослідженні. Вони являють собою або підведення досліджуваних явищ під наукове пояснення, або спробу підвести їх під певну загальну ідею, недоступну емпіричній перевірці.

Але і в першому, і в другому випадку – це пізнавально-інтелектуальний процес, який осучаснює знання, його розуміння і смисл.

Процедура інтерпретації, в якій здійснюється виявлення й тлумачення прихованих, неусвідомлених, нерелексивних механізмів соціальної комунікації, розглядається в дисертації як базова для сучасного соціального пізнання. Комунікація між людьми містить більший обсяг значимої інформації, ніж її вербальне вираження, оскільки в ній обов'язково присутні також неявне, «фонове» знання, приховані смисли й значення, які мають на увазі учасники спілкування, що й вимагає спеціального осмислення, тлумачення та інтерпретації. Ці особливості об'єкта постають як прагнення обґрунтувати методологію інтерпретації в якості загальної методології соціальних наук. При цьому соціальна реальність стає об'єктом інтерпретаційної діяльності, яка використовує також повсякденну свідомість і досвід.

Важливою умовою інтерпретативної діяльності є закладена в неї фундаментальна ідея «паттернів культури», тобто впорядкованих систем означуючих символів, які роблять поведінку людини адекватною. Створені суспільством для себе опосередковані інтерпретацією символи – це не просто образи, інструменти, а передумови природного, культурного й соціального буття. Тим самим фундаментального значення надається символам культури, їхнім смисловим комплексам, які постають онтологічними основою інтерпретативної і в кінцевому рахунку пізнавальної діяльності людини в сучасному соціумі.

Підрозділ 3.3. «Специфіка інтерпретації в соціогуманітарних науках: когнітивний контекст» присвячений аналізу інтерпретації як способу реалізації творчих інтенцій соціокультурного пізнання, що є одночасно фундаментальним методом роботи з текстами як знаковими системами в гуманітарному пізнанні. Як форма дискурсу й цілісна функціональна структура, текст відкритий для безлічі смислів, що існують у системі соціальних комунікацій. Відповідно, гуманітарні тексти мають яскраво виражену знаково-символічну природу, що закономірно обумовлює інтерпретацію, яка формує процес пізнання залежно від формальної або змістовної специфіки текстів.

Множинність способів і типів інтерпретації представлені у всіх гуманітарних науках. Виділяють граматичну, психологічну й історичну інтерпретації, суть і співвідношення яких стало предметом обговорення представників філософських та соціогуманітарних дискурсів. Граматична інтерпретація здійснюється стосовно кожного елемента мови, самого слова, його граматичних і синтаксичних форм в умовах часу й обставин застосування. Психологічна інтерпретація повинна розкривати уявлення, наміри, почуття того, хто повідомляє, викликані змістом поданого ним тексту. В історичній інтерпретації виокремлюються дві проблеми – необхідність «перетворити цінності почуття в цінності думки» (Б. Кроче), а також визначити роль творчості й критично осмислити методологічну «теорію фантазії». Проблема ціннісної інтерпретації фундаментально розроблялася Г. Ріккертом і

М. Вебером. Для Г. Ріккерта цінності – це «самостійне царство», яке не відноситься ні до області об'єктів, ні до області суб'єктів, тому світ складається з реальності й цінностей. У М. Вебера інтерпретація впливає на самого інтерпретатора, містить пізнавальну цінність, розширює «духовний обрій», підвищує інтелектуальний, естетичний і етичний рівні мислячого інтерпретатора, робить його «душу» більш відкритою до сприйняття цінностей в контексті сучасності. В параметрах ціннісного аналізу об'єкти взаємодіють із «цінностями», які не залежать від якої б то не було суто історичної, каузальної причини. Розходження ціннісної й каузальної інтерпретації вимагає пам'ятати про історичну обумовленість об'єкта «ідеальної цінності».

Соціальна філософія має справу з двома головними об'єктами інтерпретації – «речами» (реальні події, об'єкти природи й людської діяльності), і текстами. Інтерпретативне осмислення «речей» як «первинна» інтерпретація аналогічна емпіричному науковому знанню, оскільки пропонує тлумачення конкретних даних і понять. Тим самим фактичне знання стає доступним сучасному розумінню, оскільки «дані» перетворюються у «факти» лише внаслідок інтерпретації. Однак факти – тільки матеріал для інтерпретації, характер якої визначається «позаматеріальними» або рефлексивними методологічними, світоглядними принципами і підходами.

У четвертому розділі - «Взаємодія соціальних ресурсів знання в когнітивних системах сучасності» - досліджується континуум знання, що з необхідністю включає в себе знаючу, думаючу, сповнену конструктивних прагнень людину, життєві потреби і цілі якої наділяють суспільний розвиток сучасним смислом. Формування такої людини завжди було засноване на інноваційних методологіях пізнання, дотичних до актуальних філософських і наукових пошуків.

У підрозділі 4.1. «Основні напрямки інтелектуалізму постмодерністських дискурсів» показано, що в умовах новітнього етапу технологічного прогресу діяльність людини виходить за межі її почуттів, мислення і уявлення. В епоху Нового часу (Модерну) наука засновується на правилі консенсусу між відправником ціннісного висловлювання про істину та його отримувачем, тому суб'єкт пізнання завжди прагнув до великої мети заради спільного блага. В сучасну епоху (Постмодерну) наука (світ знання) перетворюється на процес, скерований «грою інформації» (М. Кастельс). Характерною рисою цієї епохи постає ерозія віри у метанаративи («метарозповіді»), котрі легітимізують, об'єднують і тоталізують уявлення про сучасність. Метанаративи, на відміну від міфів, які також мали за мету забезпечити легітимацію соціальних інститутів, норм законів та моралі, соціально-політичної практики, мають вектор спрямованості пошуків такої легітимності не в минулі, а в майбутнє.

В своїх пізнавальних спрямуваннях філософія постмодернізму відкидає функціональну диференціацію між сферами соціального життя (мистецтво, економіка, політика), відмовляється визнавати їхню взаємодоповнюваність,

доводить неконструктивність використання розуму (раціонального підходу). В сучасну, інформаційну епоху людина опиняється «всередині світу», де позбавлена «дистанціювання», заміником якого постає «мережа комунікацій».

В дискурсах постсучасної філософії мислення звільняється від спрощених схем, застиглих стереотипів, віджилих міфологій, логічної обмеженості позитивістської картини світу. Основні контури сучасного філософського проекту полягають в тотальній критиці класичного раціоналізму (фундаменталізму, об'єктивізму, істинності), і переході до парадигми філософії, заснованої на релятивізмі, суб'єктивізмі і антитеоретизмі. Основним засобом реалізації задуму виступає принцип деконструкції. Соціальна парадигма постсучасної філософії – ліберальний плюралізм, який означає перехід від епохи «індивідуалістичного атомізму» до «плюралістичного молекулярізму». Особливого значення сьогодні набувають зростання толерантності, демасифікація, значимість «одиниці» (окремої людини), її права і свободи.

Вказані істотні риси досить адекватно характеризують стратегію пізнання сучасної соціальної філософії, основними рисами якої постають: деконструкція традиційної метафізичної парадигми, боротьба з традиційними ціннісними центрами (людина, знання, логос), заміна вертикальних та ієрархічних зв'язків горизонтальними, відмова від ідеї «лінійності», ідеї «метадискурсивності», «універсальної мови» та мислення, що ґрунтується на «бінарних опозиціях»; відстоювання позиції про неможливість знання в цілому не може бути редуковане ні до науки, ні до пізнання. Такою постає наша соціокультурна сучасність.

Підрозділ 4.2. «Епістема синергетики у взаємодії мислення, пізнання та навчання» присвячений аналізу процесам глобалізації, розвиток яких вимагає від наукової та політичної еліти радикального перегляду інтелектуальної та науково-освітньої сфери. Адже ствердження «ноосфери» та включення в неї «техносфери» передбачає поєднання різних наук, переосмислення їх засадничих та смислових орієнтирів. В результаті особливої ваги набуває дослідження синергетичної парадигми, яка зосереджує епістемологічну увагу на аспектах самоорганізації. Поліваріативність, трансдисциплінарність та інтердисциплінарність, цілісність і нові можливості для методологічної рефлексії принципів синергетики показують її відповідність сучасному пізнанню.

В умовах «тріумфу ноосфери» (С. Курдюмов) включення синергетичних підходів до методологічного інструментарію соціальної філософії репрезентує освіту як цілісну, складноорганізовану, поліфункціональну систему по одержанню знання. Онтологічний статус феномену освіти передбачає необхідність належного логіко-методологічного забезпечення продуктивного процесу її розвитку, реалізації мети і цілей. Одним з перспективних напрямків досліджень у соціальній філософії сьогодні зовсім не випадково стає вивчення

шляхів можливого застосування положень і принципів синергетики як методологічної основи пізнання складаних систем, до яких належить освіта.

Використання синергетичної парадигми у сфері освітніх пізнавальних практик відкриває можливість побудови нової епістемологічної парадигми і ефективної методології навчальної та інтелектуально-мисленнєвої діяльності. Стратегія особистісно-гуманітарного пізнання у вимірах синергетики характеризується контекстом, що передбачає, по-перше, ціннісний орієнтир у ставленні до індивіда і, по-друге, адекватну ціннісну позицію самого індивіда у процесі одержання знання. Розвиток сучасної, синергетично орієнтованої системи навчання стратегічно спрямований на становлення цілісного освітнього простору на основі інтеграції національних освітніх програм і стратегій, у контексті універсальних загальнолюдських цінностей і гносеологічних ідеалів. У її основі – синергетичний вимір реальності, взаємоперехід від диференціювання знань до їх синтезу, від редуccionізму до холізму. Такий підхід дає змогу наочно продемонструвати складність, різноманітність і цілісність пізнавально-освітньої діяльності в контексті сучасної наукової педагогіки, усвідомити її глибинну сутність, поліваріантний зміст і необхідність реалізації в умовах сучасної глобальної соціальності.

У підрозділі 4.3. *«Когнітивний простір соціосинергетичних теорій: людиновимірний аспект»* показано, що сучасна світова організація соціуму характеризується неперервністю і неоднорідністю змін в просторі і часі життя людей. Перед лицем сучасних надзвичайно складних глобальних проблем людство шукає нові ціннісно-сміслові координати. Мова йде про шляхи і механізми впорядкування подальшого розвитку суспільства в умовах нерівноважності, нестабільності, непередбачуваності. В таких обставинах посилюється актуальність проблеми людини, оскільки «контури Я» в рамках самоорганізаційної системи є «розмитими», а внутрішньоструктурні взаємостосунки «відкритими» і «особистісними».

Самоорганізація суспільства є цілісним процесом, оскільки складні структури-спільноти немовби народжуються з самого соціального середовища, мають здатність до самостворення за рахунок сили аттрактивності, що діє на всі елементи системи. Самоорганізація соціуму відбувається на декількох взаємопов'язаних, але відносно автономних рівнях, фокусуючись навколо «зон саморегуляції», ключових точок соціальної структури та інфраструктури, які дуже чутливі для зовнішніх резонансних впливів.

Для синергетичної парадигми важливими є практичні спонукально-мотиваційні інтенційності сучасного соціального суб'єкта, які охоплюють собою найрізноманітніші потреби, інтереси, цінності. На них людина прагне орієнтуватися у власних діях, намагаючись реалізувати їх як ідеали у повсякденному житті. Практичні інтенційності індивіда визначаються всією сукупною ситуацією сучасності, у феноменологічному, аксіологічному, екзистенційному вимірах. Прийняті соціальними суб'єктами ті чи інші рішення

є формою конкретизації й репрезентації для самих себе і для інших суб'єктів своїх актуальних раціональних інтенційностей. Соціальні очікування обмежують, структурують і узгоджують практичні спрямованості суб'єктів ще в процесі їх формування.

Трансформації сучасної соціетальної структури змінюють конфігурацію когнітивних інтенцій індивідів; образи, вірування, стереотипи замінюються новими духовно-культурними ідеалами, новими системами вірувань та дій, новою, спрямованою на загальноцивілізаційні цінності етикою. Людина – істота, яка ставить собі та іншим питання, вона – істота бажуюча, постійно чогось хоче. Людина не може зупинитися в своєму розвитку, і тому принципово важливі ті загальнолюдські цілі, що поставлені перед нею і які вимагають реалізації. В силу чого усвідомлюється і здійснюється еволюція. Синергійний характер суспільних процесів інформаційного суспільства утворює сучасний соціум, який розвивається завдяки кооперативним і взаємодоповнюючим зусиллям індивідів та груп в прагненні досягнути спільні цілі, визначені смислопокладанням.

В п'ятому розділі - «Потенціал інновацій в координатах суспільства знань» - досліджуються особливості креативного мислення та його самостійна інтегруюча роль в сучасному соціумі як основоположного інструмента досягнення стратегічних цілей пізнання. Діалогічні, інтерактивні за формою інтелектуальні середовища та персональні комунікації характеризують сучасну соціокультурну реальність в якості «суспільства, заснованого на знаннях».

Підрозділ 5.1. «Інформаційно-комунікативна парадигма в стратегіях навчально-освітнього процесу» присвячений аналізу домінанті сьогодення - «суспільству знань». Воно являє собою онтосоціальний, світоглядний та науковий концепт, актуалізований освітніми, культурними та філософськими дискурсами в процесі переосмислення теорії «інформаційного суспільства». В «суспільстві знань» особлива роль належить «інформації» і «знанню», в контексті яких актуалізується інноваційна освіта. Остання передбачає освоєння інноваційно-креативного мислення, яке повинно містити в собі всі універсально-всезагальні можливості пізнання. Сучасністю креативного мислення визначається здатністю здійснювати адекватну, тобто інноваційну діяльність у всіх сферах соціуму. Сутнісна логіка процесу соціальності є логікою становлення людської суб'єктивності, змістовного розпредметнення культурно-історичних форм когнітивної діяльності. А в результаті – когнітивного виміру культури інноваційного мислення в освітній діяльності.

В суспільстві, заснованому на знаннях, відбуваються як процеси його трансляції, так і поширення інформації разом з безособовими, анонімними інформаційними потоками. Навіть по відношенню до технічного типу знання інформація не є автономною. У контексті дослідження проблем «інформаціоналізації» освіти виявляється, що Інтернет «переростає» реалії постсучасності, зокрема і свій пізнавальний потенціал, в силу чого постає

засобом продукування потреби в креативному мисленні і теоретичному знанні, необхідністю повернення до смислових текстів. Разом з тим Інтернет є умовою формування освітніх спільнот, які культивують певний тип цінностей, а також фактором повернення суспільству його смислової складової. В цьому випадку Інтернет постає умовою формування іншого, сучасного типу комунікації - мислиннево-позиційної, інтелектуально-креативної, віртуальної.

В дисертації виокремлюються принципи віртуалізації освіти. По-перше, принцип «навігації», у відповідність з яким учня в першу чергу слід навчити ефективному пошуку інформації і методам її фільтрації з різних, в тому числі віртуальних джерел. По-друге, принцип «креативної конвергенції», згідно якого продукування і оформлення нового знання буде домінувати над репродуктивним знанням. По-третє, принцип «комунікативного розвитку», згідно з яким всі процеси включені в інтенсивну діяльність організованої комунікації та інтерпретації. По-четверте, принцип «етичної рефлексії», який полягає в оцінюванні будь-якої активності процесу і результатів руху знання в моральних контекстах. По-п'яте, принцип «інтеграції досвіду», який є своєрідним синтезом вищенаведених принципів і підкреслює вплив віртуалізації на нові технології і продуковану ними інформацію. В процесі віртуалізації освіти варто уникати ерозії знання, безмістовної і непотрібної інтерактивності, втрати орієнтації у інформаційних потоках. Одночасно віртуалізація освіти може приводити до виникнення позатериторіальних центрів продукування знань, центрів креативного мислення.

Підрозділ 5.2. «Ціннісно-антропологічні конотації інновацій знання в смислових вимірах інфосвіту» присвячений аналізу розвитку «суспільства знань», що актуалізує проблему «індивідуалізації» (З. Бауман) сучасного соціуму і посилює роль людського (суб'єктивного) фактору. Процес навчання в «індивідуалізованому» суспільстві набуває значимості, коли долає орієнтацію на «абстрактного індивіда» і починає формувати не пересічну людину, а мислячу особистість. В силу чого сучасній освіті властиві глибокі антропоцентричні та гуманістичні орієнтири, які набувають якісно іншого смислового наповнення в інформаційному світі: вони спрямовані на особистість у синтезі та множині її індивідуальних задатків та здібностей.

Поява ціннісно-гуманістично орієнтованої освіти обумовлена ствердженням знання як головного ресурсу, що стає очевидним при дослідженні ролі особистості та її інтелекту в процесах розвитку сучасного соціуму. Пошук інноваційної освітньої парадигми відбувається в просторі антропоцентричних настанов і орієнтацій сучасності. У зв'язку із зростанням ролі «інтелектуального капіталу» (що змушує визначати сучасну епоху як когнітивну, або – інтелектуально-орієнтовану), а також із стрімким збільшенням інформаційних потоків поступово формується нове ставлення до творчості, професійності, знань, до методів і способів мислення.

Гуманізація (антропоаксіологізація) освіти в практичному вимірі сприяє виникненню і розповсюдженню гуманітарних технологій, що зумовлено

стрімким розвитком наук про людину. У контексті основних факторів, які забезпечують інтеграцію освіти в соціальне та в наукове середовище, гуманітарні технології співмірні фактору комунікації. Другий фактор - знання, забезпечується когнітивними технологіями, які спрямовані на розвиток інтелекту і мислення людини. Когнітивні технології визначаються як способи і алгоритми досягнення цілей суб'єктів. Вони спираються на дані про процеси пізнання, навчання, комунікації, обробки інформації, на теорію самоорганізації, комп'ютерні та інформаційні технології, математичне моделювання елементів свідомості, ряд інших наукових напрямків.

Завданням освіти в ситуації сучасності є вчасна реакція на суспільні трансформації, пов'язані з формуванням нового типу соціуму, наповненому інформацією, вимогливому до високих інтелектуальних здібностей людини, орієнтованому на знання і творчість, на особистість, але особистість мислячу. Сьогодні власність на ключові ресурси – знання, інтелект, метатехнології невідокремлені від їх творця. Тому справжнє багатство, у тому числі економічне, буде перебувати не в індивідів, які володіють грошима, капіталом, а у тих, котрі володіють інтелектом, які продукують знання завдяки здатності до креативного мислення.

В підрозділі 5.3. *«Перспективи креативної особистості в параметрах інноваційних освітніх практик»* показано, що творчі енергії сучасного «суспільства знань» обумовлюють активний пошук адекватних засобів реалізації своїх програм. Адже новітні інформаційні технології і передові соціально-філософські дослідження формують інше відношення до самого знання. Воно починає тісно взаємодіяти з методологічними принципами і моральними імперативами, які не зводяться лише до вимог пошуку істини і народження нового знання. Проте знання як головний сенс розвитку науки і освітнього процесу в цілому й надалі буде їх метою, а нові смисложиттєві мотиви будуть виникати в рамках нової парадигми пізнання. Вказані мотиви формуються поступово, по мірі їх освоєння в масштабах наукових сучасних соціальних технологій, біотехнологій, генетичної інженерії, нанотехнологій, інформаційних досягнень тощо. Саме завдяки цим процесам може виникнути новий образ знання, необхідний для сучасного цивілізаційного процесу. Йому повинен відповідати адекватний, інноваційний характер навчання.

Сьогодні відкритість, творчість, креативна діяльність повинні виступати невід'ємними характеристиками інноваційного навчання, котре є основою формування сучасної творчої особистості. Така особистість в своєму бутті нерозривно пов'язана з інноваційною діяльністю, яка в свою чергу невід'ємна від інтелекту і знання. Враховуючи специфіку сучасної епохи, одним з основних смислів якої є орієнтація на індивідуалізм, логіка інноваційного навчання відрізняється від логіки традиційного педагогічного знання і логіки усталених педагогічних відносин. Пріоритет належить логіці антропологічної інтерпретації педагогічної теорії та практики, що в свою чергу впливає на логіку мислення в навчальному процесі, яке під впливом саморефлексії

створює простір освітньо-культурної реальності. Саме тут, звільнившись від традиційних принципів контролю та самоконтролю, інноваційне мислення спроможне відкривати шляхи з сучасності в майбутнє.

Тектонічні зрушення сучасності демонструють модель освіти, котру можна описати як прагматичну взаємодію між емпіричним та герменевтичним підходами. Аналізуючи вказані реалії, соціально-філософська думка інтенсивно формує та обґрунтовує положення проєктивного характеру. Творче мислення у межах такого комплексного підходу, що об'єднує на прагматичних засадах емпіричне дослідження та його інтерпретаційні моделі, претендує на подолання своєї «лінійності», стаючи багаторівневим, відкритим, поліінтенційним. Головне завдання в даному аспекті полягає у врахуванні парадигмального оновлення освітньо-педагогічної теорії та її дисциплінарного розподілу, який дотичний до субстанціонального: з педагогічної теорії виходять соціальна педагогіка, педагогіка вільного часу, педагогіка масової інформації тощо. У змістовному плані така дезінтегрована педагогіка доповнюється настановами «емансипаторської педагогіки» як основи сучасної освітньої теорії.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети та завдань дослідження є достатньо підстав зробити наступні загальні висновки:

1. Визначено, що трансформації економічного, політичного, культурного життя в контекстах глобальних вимірів демонструють новий світ життя людини як сучасність. Ситуація сучасності постає в якості соціокультурного буття, що перебуває в стані перманентного формування. В реальності сучасності в постійних суперечностях і конфліктах існують всі соціальні феномени, взаємодіючи між собою і немовби «пронизуючи» один одного. Життя суспільства в модусі сучасності утворює цілий спектр можливих векторів соціального розвитку, відкриваючи перспективи реального вирівнювання світового цивілізаційного простору в напрямку до прогресу. В процесі суспільних модернізацій сучасність постає історично обумовленою еволюцією форм розуму, зміною його типів, здатності ним запитувати, критикувати і трансформувати власні основи.

Показано, що дискурс проблеми сучасності відкриває складність світу, в якому перебуває сьогодні людство і кожний конкретний індивід. Основною доміантною і характеристикою сучасності виступають інформація, творчість, знання. Сучасність постає у вигляді нової реальності, яка взаємопов'язана з динамікою зростання наукового знання і розширенням можливостей науково-технічної і технологічної діяльності. Вони є найважливішими факторами у характеристиці параметрів сучасності, у визначенні напрямків розвитку глобального світу, і одночасно одним із найважливіших чинників, що сприяють прискоренню приходу майбутнього. В умовах динаміки соціальних трансформацій сучасність постає в ряді нових якостей і ознак.

2. Дослідження виявило, що основою теоретичного, соціально-філософського аналізу проблеми сучасності стали методологічні рефлексії

постструктуралізму, комунікативної філософії, постмодернізму, синергетичної парадигми пізнання, а також дискурси сучасної соціоепістемології і філософії науки. Включення вказаних методологічних підходів дало змогу показати сучасність в якості потужної сили, генератора соціальних змін, котрими неможливо управляти, а наслідки яких неможливо достовірно передбачити. Вивчення сучасності та її інститутів спирається на креативну інтерпретацію соціального розвитку сьогодення. З'ясовано, що застосування такого підходу по визначенню його сутності і природи сприяє концептуалізації феномену сучасності. В свою чергу виробництво науково-теоретичного знання обумовлює рефлексивність сучасного соціального життя, яке полягає в постійному дослідженні існуючих суспільних практик та процесів їх реформування.

Обґрунтовано, що методологічні рефлексії наукового пізнання і діяльності активізують процеси їх філософського осмислення. Концентруючи напрямки трансформацій універсальї культури в суспільстві, що функціонують в тій чи іншій традиції пізнання і мислення, виробляючи нові категорії, філософія моделює можливі зміни тенденцій соціокультурної реальності як системної цілісності. Показано, що під їх впливом трансформуються принципи та орієнтири культурної, соціальної, економічної діяльності, в силу чого виникає як нова система пізнання, так і нова соціокультурна реальність. Важливе місце в ній належить «рамочним способам» включення знання в нові інтелектуальні традиції, що стимулює обробку і розповсюдження конструктивних епістемних технік організації пізнавальної діяльності. В їх контексті форми знань можуть виступати як певні абстрактні побудови, так і в строго конкретизованому вигляді – як наукові теорії. Система знань може розглядатися в якості прагматичної матриці, що дозволяє сформулювати адекватні правила і способи діяльності, відповідні вимогам і потребам сучасності. Одночасно стверджується нова смислова орієнтація для людини стосовно сучасної реальності, яка перманентно трансформується.

3. Доведено, що постсучасна філософія засновує концептуальний виклад нової культури мислення і пізнання в результаті ревізії модерного проекту «просвітницького розуму». В ній запропонована низка стратегій виходу з цієї ситуації: витлумачення людини як «машини бажання», «деконструкція», «антропоморфізм», «плюралізація раціональності», «децентрація» тощо. В своїй єдності вони претендують на власний, специфічний, і разом з тим новий спосіб осмислення соціальності. Зміна технік і технологій соціоепістемної діяльності є рефлексивним відображенням, що серйозно впливає на загальну соціокультурну ситуацію і антропологічний профіль сучасних систем наукового і технологічного забезпечення життєдіяльності.

Компаративний аналіз показав, що методологія когнітивної науки досліджує типи знання й способи його репрезентації. Як науку її відрізняє міждисциплінарність, використання комп'ютерної методики, вивчення

феномена багатомірності знання й пізнавальної діяльності. В якості особливого типу вона набула властивості бути інтегруючим чинником для багатьох наук, що концентрують методи і принципи пізнання різних спеціальностей. Сьогодні перевага когнітивних методів полягає в їх актуалізації досліджень знань, моделювати розуміння й розпізнавати когнітивні феномени, бачити наслідки дескриптивної теорії в дії. На сучасному етапі діалог і взаємодія різних когнітивних практик є базовим методологічним принципом, що визначає як специфіку, так і продуктивність розвитку науки, багатомірність її предметності і способи репрезентації в різних сферах.

4. Виявлено особливості глобалізації, котра в якості специфічного прояву сучасності об'єднує світ на нових умовах. В теоретичних міркуваннях ключовою для розуміння глобалізації постає її просторово-часова конфігурація. Її характерною рисою є турбулентність, породжена інформаційно-телекомунікаційною революцією. Функціонування глобального комунікаційного простору обумовлено технологічними умовами і можливостями, а також мовою спілкування, єдиною для цього простору. Глобалізація змінила економічну і політичну картину світу, в якій держава виступає масштабною проекцією парадигми соціальних зв'язків. Соціоепістемологічний вимір глобалізації включає в себе соціальну ідентичність, соціальні погляди, методологічні та когнітивні стилі, соціальний контроль тощо.

Аналіз наукового пояснення сучасності виявив в ній практичні розмежування форм соціальних зв'язків і типів діяльності, що характеризують стан життя людини і суспільства в глобальному середовищі. Їх осмислення формує культурні коди, символи, смисли і значення, відповідні вимогам сучасності, які опосередковують взаємодію людей в процесі їх життєдіяльності. В результаті дії людей неможливо звести до визначеності матеріальними факторами, що стає умовою їх спільнот свободи. Її важливим детермінантом є пізнання – творче, інноваційне, орієнтоване на продуктивні трансформації і зміни життя. Проблема «свободи» виступає у взаємовідношенні з «несвободою», яка корелюється з раціональними та ірраціональними процесами, що відбуваються в сучасності. Творчість як умова і результат здійснення свободи невід'ємна від знання, котре у взаємодії раціонального та ірраціонального обумовлює спонтанність соціального поступу.

5. Обґрунтовано, що когнітивним фундаментом соціального порядку і умовою ствердження правил сучасності виступає процес інтерпретації знання. Застосування практик інтерпретації є визначальним для сучасності, розвиток якої обумовлений не лише науково-технічним процесом, інформаційно-комунікативними технологіями, зміною смислів інформаційних кодів, але також їх розумінням. Застосування методології інтерпретації до знань дозволяє сформулювати системно організовану послідовність правил, які лежать в основі

конкретної практики як регулятивної системи, котра визначає контури сучасності, її порядок і напрямок розвитку.

Аналіз досвіду філософської інтерпретації дозволив визначити, що синтез різних когнітивних практик збагачує й перетворює традиційне уявлення про суб'єкт. Інтерпретативна діяльність людини невід'ємна від її буття, яке постає при умові його витлумачення в новому вимірі. Сутність інтерпретації не зводиться до певної операціонально-методологічної діяльності, а виходить за її межі в сферу фундаментальних основ соціокультурної життєдіяльності. Інтерпретація породжує проблему феноменологічної історичної рефлексії, яка розкривається через органічне поєднання критики історизму із критикою об'єктивізму; з'ясування «співпраці» феноменології з історією та співвідношення історизму з телеологією розуму відкриває можливості розуміння сучасності як трансцендентальної історії. Запропоновано проблему інтерпретації розробляти в логіко-методологічному контексті як фундаментальному атрибуті пізнання і діяльності суб'єкта, його існування в соціокультурній реальності.

6. Дослідження сучасного цивілізаційного процесу показало його визначеність новітніми креативними концептами, до яких належать філософія постмодернізму. З'ясовано, що в ній відбувається радикальний розрив з традицією європейської інтелектуальної культури, заперечується все напрацьоване до епохи інформаційної революції. Якщо до неї була історія предметного, реального світу, то тепер починається історія інформаційної, віртуальної реальності. Виявлено, що філософія постмодернізму висуває претензію бути парадигмою, епістемою і єдиним світоглядом сучасності, включаючи в неї минуле і майбутнє. Руйнуючи антропологічну доктрину модерну, зосереджуючи увагу на «профанному гуманізмі», на самовдоволеності розуму, постмодерністське мислення в своє підґрунтя покладає не системність і логічність пізнання, а нелінійність, спонтанність творчості. Його корелятом є принцип множинності, децентрація і плюралізм. Відповідно з чим змінюються сучасні форми інституалізації теоретичної діяльності.

7. Визначено основні напрямки розвитку сучасного соціуму, в просторі якого здійснюється актуалізація знання у взаємозв'язку мікро- і макрорівнів освітнього процесу. Показано, що розвиток сучасної освіти стратегічно спрямований на становлення цілісного навчально-педагогічного процесу на основі інтеграції національних освітніх програм і стратегій, у контексті універсальних загальнолюдських цінностей та ідеалів. Її основу сьогодні складає синергетичний вимір реальності, взаємоперехід від розподілу, диференціації знань до їх синтезу. Застосування синергетики уможливорює практичну реалізацію інноваційної методології для професійної підготовки сучасного індивіда, дистанціоє від догматизму минулого, орієнтує на фактор унікальності кожної людини, обумовлює широкий спектр траєкторій творчого саморозвитку особистості.

Уточнений зміст інформаційно-синергетичної парадигми як ефективного засобу розвитку сучасного інтелекту та пізнавальних рефлексій, тотожних реаліям глобального світу. Соціально-синергетичні концепції, засновані на людиновимірному підході до аналізу суспільства, сприяють досягненню синергії індивідуальних та суспільних відносин. В такій ситуації поряд з категорією «знання» актуалізується поняття «цінність людини», яке повинно включити в себе всі аспекти суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних взаємодій.

8. Обґрунтовано, що вирішення проблем навчання і пізнання належать до найважливіших завдань сучасності, і показано їх взаємозв'язок із певними особливостями розвитку соціокультурних, моральних відносин, а також динамікою науково-технічного процесу та інформаційно-комп'ютерних технологій. Освіта сьогодні поряд з наукою, технологіями та інформацією відіграє визначальну роль в перерозподілі суспільних ресурсів. З підвищенням цінностей інтелекту і творчості відбувається підвищення вимог і запитів до освіти. Аналіз наукових джерел виокремив в процесі сучасної освіти декілька принципів: принцип «креативної конвергенції», принцип «етичної рефлексії», принцип «комунікативного розвитку», принцип «навігації» та принцип «інтеграції досвіду». В своїй єдності вони стимулюють діяльність соціального пізнання в сучасній освіті.

9. Вивчення загальної креативної спрямованості науково-пізнавального процесу виявило в якості важливого ресурсу розвитку сучасних освітніх теорій і практик інноваційне мислення, яке набуває продуктивної повноцінності завдяки впливу наукової раціональності. Логіка інноваційного мислення в навчанні стає умовою формування інтердисциплінарного знання. Інноваційне мислення в освіті обумовлене предметністю педагогічної науки, котра постає реально-ідеальним простором комунікації поколінь і різних професійних об'єднань. Креатив інноваційного мислення в освіті обумовлює формування власної позиції, своє бачення і розуміння. Продуктивність креативно-інноваційного мислення в освіті викликана запитом сучасності, перед якими постало українське суспільство.

10. Охарактеризовано епохальні зрушення всіх сфер суспільного життя, в тому числі й освіти, визначено засади становлення її нових рис. «Освітній розум» (разом з філософським), збагачений досвідом грандіозних проектів та глобальних реконструкцій, починає генерувати інноваційно-креативне мислення і розуміння в процесі одержання знань. Ефективність останніх, незважаючи на періоди пасивності, сприяє активізації освітнього процесу, надає йому життєвої сили, в концептуально-теоретичній формі актуалізує соціокультурний простір сучасності, що визначається знанням. Воно здобувається і осмислюється як людиною, так і суспільством. Дослідження показало, що сьогодні це суспільство, засноване на знаннях, творчості, інтелекті. Соціоепістемна рефлексія відкриває обставину, що знання в ньому є результатом комунікативного спілкування і навчальної взаємодії. В своїй

когнітивній структурі знання містить в собі і модули соціальності, і досягнення індивідуальних прагнень, в яких генеруються нові проекти, ідеї, концепції, моделі, програми.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

Монографії:

1. Сакур А. В. Освіта в комунікативному контексті соціального буття: [монографія] / А.В. Сакур. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. – 156 с.
2. Сакур А. В. Етос освіти в просторі «суспільства знань»: [монографія] / А.В. Сакур. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. – 263 с.
3. Сакур А. В. Евристика сучасності: знання, інновація, творчість: [монографія] / А.В. Сакур. – К.: Книга, 2015. - 352 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Сакур А.В. Суб'єкт освіти в умовах «суспільства ризиків»: контекст раціональності / А.В. Сакур // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 26. – Київ-Полтава, 2011. – С.174 -183.
5. Сакур А.В. Гуманітарний вимір освіти: модус майбутнього / А.В. Сакур // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ. – 2012. – Вип. № 21. – С. 39-42.
6. Сакур А.В. Проблема гуманізації освіти в контексті особистісно-орієнтованого підходу / А.В. Сакур // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 28. – Київ-Полтава, 2012. – С.193 -201.
7. Сакур А.В. Проблема соціокультурної самоідентифікації людини в освітньому просторі / А.В. Сакур // Політологічний вісник: збірник наукових праць. – К.: «ІНТАС», Випуск 65. - 2012. – С. 214-222.
8. Сакур А.В. Освіта в топосах культури і цивілізації / А.В. Сакур // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – Випуск 65 (10). - 2012. – С.417-422.
9. Сакур А.В. Диалог как условие формирования «очеловеченного» образования: субъектно-личностный аспект / А.В. Сакур // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – Випуск 67 (12). - 2012. – С.565-570.
10. Сакур А.В. Людина в трансформаціях освітнього простору: методологічний аспект / А.В. Сакур // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. Філософія. Політологія. Соціологія. – Вип. 105. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 28-37.

11. Сакур А.В. Освіта майбутнього в критеріях самовизначення і самоактуалізації // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. Філософія. Політологія. Соціологія. – Вип. 110. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – С. 28-36.
12. Сакур А.В. Глобалізація у вимірах свободи: раціональний та ірраціональний аспект / А.В. Сакур // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 31. – Київ-Полтава, 2014. – С.81-89.
13. Сакур А.В. Антропологічні інтенції постмодерністського мислення: перспектива vs фіналізму / А.В. Сакур // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 32. – Київ-Полтава, 2014. – С.17-26.
14. Сакур А.В. Амбівалентність сучасної соціальності ва символах глобализації / А.В. Сакур // Перспективи. Соціально-політичний журнал. Науковий журнал. Філософія, політологія, соціологія. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Одеса. – 1(59), 2014. – С. 107-111.
15. Сакур А.В. Антропологічний вимір мислення: контекст модерну / А.В. Сакур // Перспективи. Соціально-політичний журнал. Науковий журнал. Філософія, політологія, соціологія. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Одеса. – 2(60), 2014. – С. 95-99.
16. Сакур А.В. Мислення в еволюції соціального буття: контент інформації та знання / А.В. Сакур // Наукове пізнання: методологія та технологія. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Одеса. – 1(32), 2014. – С. 111-117.
17. Сакур А.В. Дискурс сучасності в просторі соціального пізнання / А.В. Сакур // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – Випуск 86 (7). – 2014. – С. 181-185.
18. Сакур А.В. «Розум» і «знання» в проблемному полі сучасності / А.В. Сакур // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – Випуск 87 (8). – 2014. – С. 243-247.
19. Сакур А.В. Трансформація структур соціальності в умовах інформаційного світу: вектор інновації / А.В. Сакур // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – Випуск 88 (9). – 2014. – С. 124-128.
20. Сакур А.В. Сенси і зміст сучасності в практиках соціальності / А.В. Сакур // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ. – 2014. – Вип. № 24. – С. 48-51.

21. Сакун А.В. Синергія «свободи» і «несвободи» у суперечностях глобального світу / А.В. Сакун // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. Філософія. Політологія. Соціологія. – Вип. 123. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – С. 102-111.

22. Сакун А.В. Імператив мислення в творенні соціокультурного буття / А.В. Сакун // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. Філософія. Політологія. Соціологія. – Вип. 124. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. - С. 44-52.

23. Сакун А.В. Іntenції свободи і розуму в контексті сучасності: соціокультурний аспект / А. В. Сакун // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. (Серія «Гуманітарні науки»). Науковий журнал. – № 2 (62) / 2014. – С. 43-50.

Статті в іноземних наукових виданнях та виданнях України, що включені до наукометричних баз:

24. Сакун А.В. Соціокультурная реальность в контексте эволюций типов мышления / А.В. Сакун // Философия хозяйства. Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ имени М.В. Ломоносова. – 2014. – № 5(95). – С. 184-190.

25. Сакун А.В. Методологическое содержание интерпретации в гуманитарном познании: ценностный аспект / А.В. Сакун // Scientific works. The International Scientific and Theoretical Journal. – № 1 (24). – Baki-Baku 2015. – С.91-96.

26. Сакун А.В. Знание и обучение в синергетической парадигме / А.В. Сакун // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – Випуск 97 (6). – 2015. – С. 276-279.

27. Сакун А.В. Современное философское познание в парадигмах когнитивного опыта / А.В. Сакун // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць. – Випуск 61. – Запоріжжя, РВВ ЗДІА, 2015. – С. 127-133.

28. Сакун А.В. Креатив синергетики у розвитку сучасної освіти / А. В. Сакун // Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – Випуск 95 (4). – 2015. – С. 314-317.

Інші публікації:

29. Сакун А.В. Освіта і глобалізація в контексті онтології людської діяльності / А.В. Сакун // Вісник ДонНУЕТ. Серія «Гуманітарні науки». – Вип. № 2 (50). – Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – С. 98-102.

30. Сакун А.В. Генезис понятия «энергия» / А.В. Сакун // “Dynamika naukowych badan – 2011”, 07-15 lipca 2011 roku: Materiały VII międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji/ Volume 8. Filozofia.: Przemysl. Nauka i stuka – 72 str.

31. Сакун А.В. Особенности модернизации института педагогического образования в Украине / А.В. Сакун // Вісник ДонНУЕТ. Серія «Гуманітарні науки». – Вип. № 2 (54). – Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. – С. 263-269.

32. Сакун А.В. Діалогізм як принцип сучасної освіти: комунікативний аспект / А.В. Сакун // Нова парадигма: [журнал наукових праць]. Філософія. Політологія. Соціологія. – Вип. 109. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – С. 18-26.

33. Сакун А.В. Освітньо-педагогічний простір в синергії культури і цивілізації / А.В. Сакун // Людина в модифікаціях інформаційного світу: синергетичний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23 жовтня 2012 року, м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2012. – С. 211 – 216.

34. Сакун А.В. Парадигмальні трансформації освіти в модусі соціальних функцій / А.В. Сакун // Філософія. Економіка. Європейський погляд: Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної Інтернет-конференції, Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. – С. 188-193.

35. Сакун А.В. Освітній простір як умова розвитку соціокультурного буття / А.В. Сакун // Творчість як спосіб пізнання дійсності: синергетична парадигма: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20 березня 2013 року, м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. – С. 55-58.

36. Сакун А.В. Образовательный процесс в параметрах «общества знаний» / А.В. Сакун // Вісник ДонНУЕТ. Серія «Гуманітарні науки». – Вип. № 2 (58). – Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. – С. 167-177.

37. Сакун А.В. Освіта в пошуках нових парадигм: філософський аспект / А.В. Сакун // Освіта: творчий процес чи соціальна технологія: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19 березня 2014 року, м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – С. 136-142.

38. Сакун А.В. Концепт нового мислення в перспективах науки: пізнавальний аспект / А.В. Сакун // Освітні та культурні ефекти критичного мислення: від класичного формату до сучасності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 жовтня 2014 року, м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – С. 88-91.

39. Сакун А.В. Перспективи нового мислення в науковому пізнанні: гносеологічний аспект / А.В. Сакун // Методологія та технологія сучасного філософського пізнання: матеріали II Міжнародної наукової конференції, 29-30 травня 2014 року, м. Одеса. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2014. – С. 81-82.

40. Сакун А.В. Соціоекономічні смисли життя в практиках сучасності / А.В. Сакун // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: зб. наук. пр./ редколегія; відп. секретар З.Е. Скринник. – К.: УБС НБУ, 2014. – С. 312-317.

41. Сакун А.В. Менеджмент освітнього процесу: праксеологічний аспект / А.В. Сакун // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: зб.наук.прац./ редколегія; відп. секретар З.Е. Скринник. – К.: УБС НБУ, 2015. – С. 289-296.

АНОТАЦІЯ

Сакун А.В. Сучасність в когнітивному просторі мислення: соціально-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертацію присвячено теоретичному аналізу проблеми сучасності, яка завжди постає історично обумовленою еволюцією форм розуму, зміною його можливостей критикувати і трансформувати власні основи в процесах соціальності. Сучасність безпосередньо пов'язана з модернізацією, здійснюється відповідно до законів нерівноважної системи, демонструючи множинність векторів цивілізаційного поступу. Постаючи в образі нового соціального буття, сучасність корелює з прогресом наукового знання і розширенням можливостей діяльності людини, котра завжди прагне вийти за межі усталених норм і канонів. Визначені теоретико-методологічні аспекти дослідження сучасності як соціокультурного феномену актуалізують поняття «інтерпретації», що відкриває нові смисли інформаційного світу, в глобальних вимірах якого здійснюється практична, теоретична і креативна діяльність людини. Досліджено змістовний вимір сучасності та її детермінованість знанням, котре активізує діяльність, мислення, його комунікативну спрямованість, що стало підставою формування нових типів соціальних, культурних, економічних зв'язків. На їх основі виникає нова реальність – сучасний світ, смисловим центром якого виступає суспільство, засноване на знаннях. Показано, що важливим ресурсом розвитку актуальних пізнавальних, освітньо-педагогічних теорій і когнітивних практик виступає інноваційне мислення, необхідність якого в сучасному світі обумовлено запитом розвитку цивілізації, пошуком нових смислів і перспектив життя людини.

Ключові слова: сучасність, знання, інтерпретація, мислення, творчість, освіта, соціокультурна реальність, інновація.

Сакун А.В. Современность в когнитивном пространстве мышления: социально-философский анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет им. М.П.Драгоманова.-Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию социокультурных и когнитивных смыслов современности, которая всегда является исторически обусловленной эволюцией форм разума, его способности мыслить, критиковать, трансформировать собственные основания. Проблема современности

непосредственно связана с модернизацией и развивается по законам самоорганизующейся системы, демонстрируя многовекторность цивилизационного прогресса. Современность представляет себя в качестве новой реальности, взаимодействующей с развитием научного знания и расширением возможностей самореализации человека, который всегда стремится выйти за пределы существующих правил и канонов.

Определены теоретико-методологические аспекты исследования современности как социокультурного феномена. Показаны потенциальные возможности новых парадигм методологических рефлексий, открывающие полноту содержания проблемы современности. Актуализировано понятие интерпретации, потребность в которой вызвана необходимостью понимания бесконечной изменчивости социокультурной среды обитания человека. Применение практик интерпретации открывает новые смыслы информационного мира, в глобальных измерениях которого осуществляется практическая, теоретическая и креативная деятельность человека.

В диссертации показано, что становление и утверждение современной социальной, культурной, политической и экономической реальности является результатом глобальных тектонических трансформаций общества, преобразующих весь мировой порядок. Усовершенствование способов коммуникации в глобальном информационном мире, динамика его развития коренным образом изменяет смысл и характер настоящего бытия. Преобразования всех сфер социальности демонстрируют новый мир жизни человека как современность.

В работе исследованы параметры общества, основанного на знаниях: обуславливая продуктивную интеллектуальную, когнитивную, образовательную деятельность, оно обладает способностью к самоорганизации, создавая возможность активизации социальных трансформаций. Благодаря знаниям утверждается последовательность правил, лежащих в основании социальной практики, конкретной регулятивной системы, определяющей контуры современности, ее порядок и направление развития. В диссертации доказывается обусловленность процесса развития знания инновационными парадигмами познания. Акцентируется внимание на интеллектуализме современной философии, в контексте которой свобода современного человека – это свобода коммуникации, дискурса, текста, интерпретации, обусловленные ценностным плюрализмом. Коррелятом современного мышления выступает синергетика, методологические возможности которой являются эффективным средством развития познавательных рефлексий, тождественным реалиям глобального мира.

В работе осуществлен анализ проблемы образования как наиболее важной составляющей «общества знаний», указывается на особое место в нем гуманитарных технологий, которые обеспечивают условия для профессионального развития личности с учетом ее индивидуальных особенностей. Утверждается, что включение гуманитарных технологий в

познавательный и образовательный процесс способствует развитию ценностных ориентаций современного общества.

В диссертации показано, что важным ресурсом развития современных образовательных теорий и практик является инновационное мышление, выступающее способом типизации знания о мире, поскольку раскрывает необходимые связи, свойства, тенденции его развития. Логика и содержательность инновационного мышления в современном процессе обучения становится условием возникновения интердисциплинарного знания. Делается вывод о том, что необходимость инновационного мышления обусловлена запросами развития современности, определяющей смыслы и перспективы бытия человека в социальном мире.

Ключевые слова: современность, знание, интерпретация, мышление, творчество, образование, социокультурная реальность, инновация.

Sakun A. V. Modernity in cognitive space of thinking: social and philosophical analysis. – Manuscript.

The thesis for a degree of Doctor of Philosophy in specialty 09.00.03 – <<social philosophy and philosophy of history>>. - National Pedagogical Dragomanov University. - Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the theoretical analysis of the problem of modernity, which always appears as a historically determined by evolution of forms of the mind, by changing its types, by the ability to criticize and transform its own bases in the processes of sociality. The problem of modernity is directly related to the modernization, carried out in accordance with the laws of non-equilibrium system showing multiplicity of vectors of civilizational progress. A modernity appears in the form of a new social life and is correlated with the progress of scientific knowledge and empowerment of the capabilities of person who always tries to go beyond the established limits and canons.

Theoretical and methodological aspects of modernity as a socio-cultural phenomenon are specified. The concept of <<interpretation>> is actualized, that reveals new meanings of informational society, where global dimensions of the practical, theoretical and creative human activities performed. A meaningful aspect of modernity is considered and it is revealed that it is determined by knowledge that activates a creativity, thinking, communicative orientation; it led the formation of new types of social, cultural and economic relations. On this basis, the new reality appears. And the center of this new reality is a knowledge-based society. It is shown that an important resource of modern cognitive, educational and pedagogical theories and practices is an innovative thinking. The necessity of innovative thinking in the modern world is specified by the challenges of civilization, which defines the meanings and perspectives of life.

Keywords: modernity, knowledge, interpretation, thinking, creativity, education, sociocultural reality, innovation.

Підписано до друку 26.10.2015 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 529
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.